

פרק א

חינוך חברתי-ערכי - על יסודי

6. "המבדיל בין קדש לחול"?

7. ארץ חמדה

ברכה גודמן, עדי צביאלי, אפרת עמנואל, מיכל דה-האן, תכנים ופיתוח תוכניות לימודים, בחמ"ד

"המבדיל בין קודש לחול"?

על היחס בין קודש לבין חול בעקבות הרב שאול ישראל

רציונל

הרב שאול ישראלי זצ"ל פעל רבות על מנת להעמיק ולהאיר את מקורות הידע ההלכתיים וההשקפתיים בנושאים שהתעוררו והתחדשו עם שובו של עם ישראל לארצו. הוא השריש בסדר יומה של הציונות הדתית ערכי קודש והגיונות של תורה. במסגרת עיסוקו בתחומים של השקפת עולם, הרב נתבקש ללמד במדרשיית נועם מקצוע מחודש - "מחשבת ישראל". לשם כך ערך הרב ישראלי ספר לימוד מקורי - "פרקים במחשבת ישראל", ולימד אותו במשך שנים רבות במדרשיה. בהקדמה לספרו הסביר הרב ישראלי את מטרת הלימוד והעיסוק בהשקפת עולם:

"...הצורך להקנות לתלמיד ידיעה מסוימת בספרות המחקר הישראלית... להרגילו לדרך המחשבה וסגנון הביטוי של הספרות... צריך היה לסמן לחניך את דרך המחשבה הישראלית לפתרון אותן בעיות שהחיים כיום הזה מעמידים בפני האדם מישראל, לפתח בו כישרון התעמקות עיונית והכרה שתשובה לשאלות המתעוררות יש לחפש רק במקורות ישראליים וברוח המחשבה הישראלית".

הרב עסק רבות בתחומים של השקפת עולם ציונית דתית על פי משנת הראי"ה קוק. אחת הסוגיות, שבהן עסק ברעיון וברוח, היא היחס שבין קודש לחול.

פעילות זו נועדה להכיר את דמותו המאירה של הרב שאול ישראלי זצ"ל כאדם, כתלמיד חכם גדול בעל השקפת עולם ציונית דתית עמוקה, שהשפיעה על הנחיותיו כפוסק וכמנהיג רוחני. דרך הפעילות נכיר מעט את גישתו הייחודית ואת היישום שלה בחיי ההתיישבות הדתית אז והשפעתה על אורח חיינו כיום.

מטרות

1. לחשוף בפני המשתתפים את האידיאל של חיי תורה שלמים שבהם החול יונק מן הקודש, לאור השקפתו של הרב ישראלי זצ"ל הבאה לידי ביטוי בדרכו, בכתביו ובהנהגותיו.
2. להביא למודעות המשתתפים כי בהיותנו אנשים שומרי תורה ומצוות מטרותנו לגלות את הקודש שבחול בכל פעילויות חיי היום יום שלנו, ולהתמודד עם האתגרים הנובעים מכך.

קהל יעד

כתות ז-יב

משך ההפעלה

60 דקות

עזרים

- נספח 1: 2 שלטים
- נספח 2: פעולות שונות מחיי היום יום - שלטים
- נספח 3: דף איורים "בין קודש לחול", כמספר המשתתפים
- נספח 4 א-ד: 4 כרטיסי משימה קבוצתית
- נספח 5: מקורות - "בכל דרכיך דעהו", כמספר המשתתפים

שלב ג - קבוצתי: קודש וחול - והרב ישראלי

המנחה יחלק את המשתתפים לארבע קבוצות, ייתן לכל קבוצה כרטיס משימה קבוצתית (נספח 4 א-ד) ויבקש לבצע את המשימה.

למנחה: בכרטיסי המשימה מופיעים מעט מקורות חייו של הרב. מומלץ להרחיב על תולדות חייו ופועלו בתחילת הפעילות או בסופה. המידע מופיע בפרק נפרד בתחילת החוברת, וכן במצגת באתר מנהל החמ"ד.

שלב ד - במליאה: קודש וחול במציאות חיינו

שאלה לדיון:

הרב ישראלי נהג לצטט את רבו (הרב קוק) וקבע לעצמו קו מנחה: "לחדש את הישן ולקדש את החדש" בהתאמה לזמן ולמקום. כיצד לדעתכם, ניתן "לקדש את החול" בהתמודדותנו עם אתגרי חול חדשים ורצוננו לחיות חיי קדושה?

הצעה לדברי סיכום לפעילות:

התורה אינה רק ספר חוקים, אלא מצע לדרך חיים שלמה. השיבה לארץ ישראל החזירה לעולמם של שומרי התורה תחומי חיים שונים שלא עסקו בהם זמן רב. תפיסת עולמה של התורה מקיפה וכוללת כל תחום מחיי החול ומעולם התרבות.

מטרת התרבות לתת ביטוי לכוח היצירה הייחודי שבאדם. היצירה, החשיפה אליה והשימוש בה צריכים להיות מתוך עולם של תורה. השילוב הנכון בין קודש לחול הוא שהחול משרת את הקודש. על האדם מוטלת האחריות להשתמש בכוח הבחירה שלו ולבחון את החול. אם הוא משבש את חיי הרוח, מקלקל את יכולת ההתקדמות והצמיחה, הוא אינו ראוי, והוא בגדר "בל יראה ובל ימצא". אם הוא פרווה - יש לבחון. אם הוא משרת את הקודש, ומקדם את האדם למקום חדש, ואם הוא משרת את יחסיו עם הקב"ה, עושה אותו עבד ה' יותר טוב, הוא ראוי.

יהי רצון שנזכה לחיות בדרך של "בכל דרכיך דעהו" כפי שלמדנו מהרב ישראלי זצ"ל.

הצעה לפעילות העמקה והרחבה:

מקורות ללימוד (נספח 5)

- הרב קוק על יחסי קודש וחול.

- הרב עמיטל בנושא "בכל דרכיך דעהו".

מהלך ההפעלה

שלב א - במליאה: פעולה דתית או פעולה לא דתית?

המנחה יתלה שני שלטים עם הכותרות "פעולה דתית" ו"פעולה לא דתית" (נספח 1) על הלוח.

המנחה יציג שלטים ובהם "פעולות שונות מחיי היום יום" (נספח 2). על המשתתפים להכריע, האם כל אחת מן הפעולות היא דתית או לא. למנחה:

מוצע בפניך מגוון רחב של פעולות - בחר אותן בהתאמה לקהל היעד.

הפעולה תיתלה לאחר הדיון תחת השלט שעליו הסכים הרוב.

שאלות לדיון:

1. האם המשימה להכריע בהגדרת הפעולה הייתה קשה, פשוטה או מורכבת בעבורכם? מדוע?

2. מה סייע בידכם לסווג את הפעולות?

3. הגדירו קריטריונים ל"פעולה דתית" ול"פעולה לא דתית".

4. מה ניתן ללמוד מכך שחלק מפעולותינו אינן "פעולות דתיות" ואילו אנו מגדירים עצמינו אנשים דתיים?

שלב ב - אישי: היחס בין קודש לחול

המנחה יחלק לכל המשתתפים ציורים המגדירים יחסים שונים שבין קודש לחול (נספח 3) ויבקש מכל משתתף לבחור שתי תמונות:

האחת - מייצגת את היחס הרצוי בין הקודש לחול בחייו

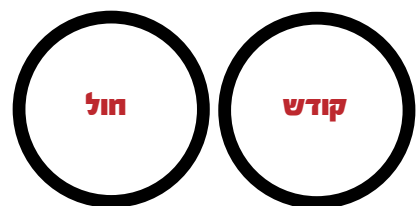
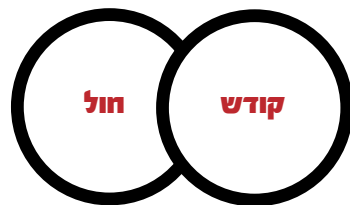
האחרת - מבטאת את היחס המצוי בין הקודש לחול בחייו

פעולה
לא
דתית

פעולה
דתית

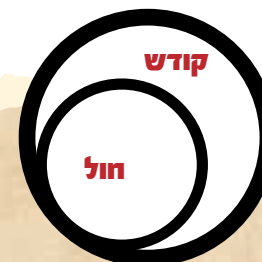
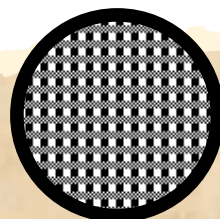
פעולות שונות מחיי היום יום

נטילת ידיים	חרישת הקרקע	התנדבות בבית חולים	קריאת עיתון
נטיעת עצים	מסע במדבר	קניית בגדים	עזרה בבית
מתן צדקה	התנדבות עם בעלי חיים	"חברים לרפואה"	שליחת מסרון (SMS)
קניית מכונית כביסה	עריכת שולחן שבת	האכלת פרות ברפת	עזרה לאח בשיעורי הבית
ריקוד בחתונה	הקמת יישוב בגליל	השקעה בבורסה	חוג ריקוד
יצירת כלי קרמיקה	הפרשת תרומות ומעשרות	שינה	תפילה
שיחת טלפון עם חבר/ה	לימודי תואר שני באוניברסיטה	גלישה באינטרנט	הדרכה בתנועת נוער
הליכה בשביל ישראל	הליכה לים/בריכה	שימוש במחשב	

נספח 3

"בין קודש לחול"

משימה א': חיי תורה ועבודה

הציגו בסבב בפני חבריכם לקבוצה את היחס המצוי והרצוי בעבורכם בין קודש לחול, באמצעות הציורים שבחרתם.
דונו בפער בין הרצוי למצוי ובסיבות לפער זה.

שאלות לדיון:

- האם שאיפתנו צריכה להיות שכל פעולה של חול תהיה קשורה לקודש? הסבירו דעתכם והביאו דוגמות כיצד ליישם זאת.
- קראו את תולדות חייו של הרב ישראלי ולאחר מכן קראו על אודות דבריו ופועלו ודונו בשאלות:

תולדות חייו של הרב ישראלי

כאשר החליט לצאת מבין כתלי הישיבה בגיל 28, בחר הרב ישראלי לרתום את כישוריו להנהגה. האתגר בסוג חדש של רבנות בהתיישבות העובדת החדשה משך אותו במיוחד. הוא ראה ברבנות זו מידה רבה של חלוציות הן מצד תושבי הכפר והן מצדו ומונה לרבו של כפר הרא"ה, הראשון מבין מושבי 'הפועל המזרחי'. הרב ישראלי ראה בכך שליחות מיוחדת של "הליכה עם העם ויצאאה לפניו" כחלק מתהליך גדול של גאולת עם ישראל בארצו. השתתפותו הפעילה של הרב ישראלי בעיצוב אורחות חיי הכפר באה לידי ביטוי על ידי הנהגה נדירה המשלבת תקיפות מצד אחד ונועם הליכות מצד שני. הוא היווה דוגמה אישית של דבקות והתמדה בלימודה ועמלה של תורה וטוהר המידות יחד עם התערות בחיי היום יום והתעניינות אמת בעולמם של החקלאים.

הרב ישראלי היה יחיד ומיוחד. רבנותו לא התבטאה רק בהרבצת תורה לאורך עשרים ושמונה שנות כהונתו כרב המושב אלא בשני מישורים נוספים: האחד- בפעולתו להפיכת ההלכות התלויות בארץ מנושאים שהיו מונחים בקרן זווית להנחיות ברורות ממומשות הלכה למעשה בחקלאות המודרנית בארץ. והשני- הרב ישראלי התגייס לטפל במגוון סוגיות הלכתיות שמדינת ישראל המתחדשת עוררה בענייני הלכה- מדינה, התפתחות הטכנולוגיה ועוד.

מלבד כהונתו כרבו של כפר הרא"ה שימש הרב ישראלי כדיין בבית הדין הגדול בירושלים, כראש ישיבת מרכז הרב ועוד.

דבריו של הרב ישראלי

קשה הייתה העבודה בפלחה, ברפת ובפרדס, ועם זאת התעקשו לעשותה רק על פי ההלכה - למצוא דרך שהפרות תחלבה בשבת גם כאשר מסוכן היה להכניס ערבי לכפר, למצוא "הרכבה" מותרת שתשפר את תנובת השזיפים, להקפיד על המרחק שיש לשמור בין גדולי השדה כך שלא יאסרו בכלאיים, ולוודא שהמשק לא יתמוטט גם בעת שמירת השמיטה. חפצים היו בחיים מלאים של תורה ועבודה. רבנו התמסר לבני המושב בכל מרצו, ועמל להשיב לשאלות המתחדשות בנושאים חדשים אלו של מצוות התלויות בארץ. מעטים היו אז מקורות האחרונים העוסקים בנושא ולשם הכרעה בנושאים אלו היה צורך באישיותו של רבנו, שהיה תלמיד חכם בר אוריין ובעל סברא ישרה ומזוקקת וידע, להוציא הלכה פסוקה מתוך מקורות ראשוניים ביותר ולייסד על פיהם יסודות בהירים המסוגלים להביא לידי בירור מעשי מפורט. לשם כך נדרש רבנו גם לצאת לשדות, להבין את המציאות, ואף להתייעץ עם אגרונומים מקצועיים. רבנו לא חסך כל מאמץ ומתוך התמסרות אין קץ הנהיג את קהילתו והורה הוראותיו...

הרב נטע בעצמו שני עצי תמר בחצר ביתו והיה מקפיד להשקות אותם. מספרים בני הכפר שהיו רואים אותו ביחד אחת אוחז צינור השקיה וביד השנייה גמרא. על כך העיד אחד מאנשי כפר הרא"ה: "הוא הפך אותנו לרבנים ואנחנו הפכנו אותו לחקלאי".

(גאון בתורה ובמידות, הוצאת ארז תשנ"ט)

- מה ניתן ללמוד מתיאור זה של הרב ישראלי על השקפתו על חיי קודש וחול?
- כיצד ניתן, לדעתכם, ליישם דבריו בימינו, גם כאשר רוב האוכלוסייה אינה עובדת בחקלאות?

"אי אפשר לישועת ישראל שתהא צומחת בהצלחה אלא אם כן תהא מעורבת הרכבה יסודית משני הכוחות, הקודש והחול. הם משלימים זה את זה ורק בצירופם הם ממלאים תפקידם בשלמות..."

(הרב קוק מאמרי ראי"ה "הקדש והחול")

- כיצד מיושמים דבריו של הרב קוק בדרכו של הרב ישראלי (שהיה תלמידו)?
- מה אנו יכולים ללמוד מכך, וכיצד ניישם את הביטוי "לקדש את החול"?

משימה ב': להפוך הלכות להליכות

הציגו בסבב בפני חבריכם לקבוצה את היחס המצוי והרצוי בעבורכם בין קודש לחול, באמצעות הציורים שבחרתם.
דונו בפער בין הרצוי למצוי, ובסיבות לפער זה.

שאלות לדיון:

- האם שאיפתנו צריכה להיות שכל פעולה של חול תהיה קשורה לקודש? הסבירו דעתכם והביאו דוגמות כיצד ליישם זאת.
- קראו את תולדות חייו של הרב ישראלי ולאחר מכן קראו על אודות דבריו ופעלו ודונו בשאלות:

תולדות חייו של הרב ישראלי

כאשר החליט לצאת מבין כתלי הישיבה בגיל 28, בחר הרב ישראלי לרתום את כישוריו להנהגה. האתגר בסוג חדש של רבנות בהתיישבות העובדת החדשה משך אותו במיוחד. הוא ראה ברבנות זו מידה רבה של חלוציות הן מצד תושבי הכפר והן מצדו ומונה לרבו של כפר הרא"ה, הראשון מבין מושבי 'הפועל המזרחי'. הרב ישראלי ראה בכך שליחות מיוחדת של "הליכה עם העם ויציאה לפניו" כחלק מתהליך גדול של גאולת עם ישראל בארצו.

השתתפותו הפעילה של הרב ישראלי בעיצוב אורחות חיי הכפר באה לידי ביטוי על ידי הנהגה נדירה המשלבת תקיפות מצד אחד ונועם הליכות מצד שני. הוא היווה דוגמה אישית של דבקות והתמדה בלימודה ועמלה של תורה וטוהר המידות יחד עם התערות בחיי היום יום והתעניינות אמת בעולמם של החקלאים.

הרב ישראלי היה יחיד ומיוחד. רבנותו לא התבטאה רק בהרבצת תורה לאורך עשרים ושמונה שנות כהונתו כרב המושב אלא בשני מישורים נוספים: האחד - בפעולתו להפיכת ההלכות התלויות בארץ מנושאים שהיו מונחים בקרן זווית להנחיות ברורות מממשות הלכה למעשה בחקלאות המודרנית בארץ. והשני - הרב ישראלי התגייס לטפל במגוון סוגיות הלכתיות שמדינת ישראל המתחדשת עוררה בענייני הלכה - מדינה, התפתחות הטכנולוגיה ועוד. מלבד כהונתו כרב של כפר הרא"ה שימש הרב ישראלי כדיין בבית הדין הגדול בירושלים, כראש ישיבת מרכז הרב ועוד.

דבריו של הרב ישראלי

את אחד מתפקידיו העיקריים כרבו של כפר הרא"ה ראה הרב ישראלי בהרבצה קבועה של תורה לבני עדתו - להאזיב עליהם את לימודה, כך שתשנה את כל אופי חייהם, את הליכותיהם היומיומיות ואת עולמם הרוחני: "להפוך את ה'הלכות' מדבר יבש הבא לאדם מחוצה לו בכפיה, בהכבדה לחי הנושא את עצמו, לרוח חיים, לתוכן חיים, ל'הליכות'... הרי המחשבה נתונה למשהו אחר 'להתעסק' בלול, ברפת, במזכירות, בצרכניה... אולם המחשבה העיקרית צריכה להיות בדברי תורה. ההלכות צריכות להיות הליכות. לא רק משטר חיים חיצוני, כי אם תכנית חיים פנימית".

(הרב ישראלי, רשימות לדרשה לסיום הראשון של הש"ס בכפר הרא"ה)

"בכפר הרא"ה הוכחנו שאין סתירה בין תורה לחיי עבודה וחקלאות, אלא להיפך - התורה ממריצה את האדם לחריצות כפיים. הוכחנו שחיי תורה ועבודה יוצרים דגם חברתי טהור ויפה..."

(הרב ישראלי, הצופה, י"ח ניסן תשמ"ג)

א. מה ניתן ללמוד מאמירה זו של הרב ישראלי על אודות חיי קודש וחול?

ב. כיצד ניתן, לדעתכם, ליישם דבריו בימינו, גם כאשר רוב האוכלוסייה אינה עובדת בחקלאות?

"אי אפשר לישועת ישראל שתהא צומחת בהצלחה אלא אם כן תהא מעורבת הרכבה יסודית משני הכוחות, הקודש והחול. הם משלימים זה את זה ורק בצירופם הם ממלאים תפקידים בשלמות..."

(הרב קוק מאמרי רא"ה "הקדש והחול")

3. כיצד מיושמים דבריו של הרב קוק בדרכו של הרב ישראלי (שהיה תלמידו)?

4. מה אנו יכולים ללמוד מכך, וכיצד ניישם את הביטוי "לקדש את החול"?

משימה ג': מצוות התלויות בארץ - והחקלאות המודרנית

הציגו בסבב בפני חבריכם לקבוצה את היחס המצוי והרצוי בעבורכם בין קודש לחול, באמצעות הציורים שבחרתם.

דונו בפער בין הרצוי למצוי ובסיבות לפער זה.

שאלות לדיון:

1. האם שאיפתנו צריכה להיות שכל פעולה של חול תהיה קשורה לקודש? הסבירו דעתכם והביאו דוגמות כיצד ליישם זאת.

תולדות חייו של הרב ישראלי

כאשר החליט לצאת מבין כתלי הישיבה בגיל 28, בחר הרב ישראלי לרתום את כישורונותיו להנהגה. האתגר בסוג חדש של רבנות בהתיישבות העובדת החדשה משך אותו במיוחד. הוא ראה ברבנות זו מידה רבה של חלוציות הן מצד תושבי הכפר והן מצדו ומונה לרבו של כפר הרא"ה, הראשון מבין מושבי 'הפועל המזרחי'. הרב ישראלי ראה בכך שליחות מיוחדת של "הליכה עם העם ויציאה לפניו" כחלק מתהליך גדול של גאולת עם ישראל בארצו. השתתפותו הפעילה של הרב ישראלי בעיצוב אורחות חיי הכפר באה לידי ביטוי על ידי הנהגה נדירה המשלבת תקיפות מצד אחד ונועם הליכות מצד שני. הוא היווה דוגמה אישית של דבקות והתמדה בלימודה ועמלה של תורה וטוהר המידות יחד עם התערות בחיי היום יום והתעניינות אמת בעולמם של החקלאים.

הרב ישראלי היה יחיד ומיוחד. רבנותו לא התבטאה רק בהרבצת תורה לאורך עשרים ושמונה שנות כהונתו כרב המושב אלא בשני מישורים נוספים: האחד - בפעולתו להפיכת ההלכות התלויות בארץ מנושאים שהיו מונחים בקרן זווית להנחיות ברורות ממומשות הלכה למעשה בחקלאות המודרנית בארץ. והשני - הרב ישראלי התגייס לטפל במגוון סוגיות הלכתיות שמדינת ישראל המתחדשת עוררה בענייני הלכה - מדינה, התפתחות הטכנולוגיה ועוד. מלבד כהונתו כרבו של כפר הרא"ה שימש הרב ישראלי כדיין בבית הדין הגדול בירושלים, כראש ישיבת מרכז הרב ועוד.

דבריו של הרב ישראלי

אחד ומיוחד היה הרב ישראלי בדורנו בפעולתו הבלתי נלאית משך כמעט שישים שנה להפיכת ההלכות התלויות בארץ מנושאים שהיו במידה רבה מונחים בקרן זווית בית המדרש להנחיות ברורות הממומשות למעשה בחקלאות המודרנית ברחבי הארץ... היה צורך להתמודד עם מגוון רחב של שאלות מתחדשות ומחודשות ולהטמיע את קיום המצוות בחיי המעשה בקרב הציבור הרחב. ללא רתיעה ומתוך רגש של אחריות לכלל הציבור נרתם הרב ישראלי למשימה של "בירורה של הלכה ולהדרכתה בחיים" בהלכות התלויות בארץ.

(גאון בתורה ובמידות, עמ' 55)

ספרו "ארץ חמדה" על כלאיים, ופסקיו בענייני שביעית, הם כאורים ותומים להתיישבות החקלאית עד עצם היום הזה.

(הרב יעקב אריאל)

כשנשאלו הרבנים הראשיים לישראל, הרב הרצוג והרב עוזיאל, שאלות בנושא כלאיים, היו אומרים: "לא נפסקו לפני שנתיעץ עם הרב ישראלי".

א. מה ניתן ללמוד מאמירה זו של הרב ישראלי על אודות חיי קודש וחול?

ב. כיצד ניתן, לדעתכם, ליישם דבריו בימינו, גם כאשר רוב האוכלוסיה אינה עובדת בחקלאות?

"אי אפשר לישועת ישראל שתהא צומחת בהצלחה אלא אם כן תהא מעורבת הרכבה יסודית משני הכוחות, הקודש והחול. הם משלימים זה את זה ורק בצירופם הם ממלאים תפקידם בשלמות..."
(הרב קוק מאמרי רא"ה "הקדש והחול")

3. כיצד מיושמים דבריו של הרב קוק בדרכו של הרב ישראלי (שהיה תלמידו)?

4. מה אנו יכולים ללמוד מכך, וכיצד ניישם את הביטוי "לקדש את החול"?

משימה ד': בכל דרכיך דעהו

הציגו בסבב בפני חבריכם לקבוצה את היחס המצוי והרצוי בעבורכם בין קודש לחול, באמצעות הציורים שבחרתם.
דונו בפער בין הרצוי למצוי ובסיבות לפער זה.

שאלות לדיון:

- האם שאיפתנו צריכה להיות שכל פעולה של חול תהיה קשורה לקודש? הסבירו דעתכם והביאו דוגמות כיצד ליישם זאת.
- קראו את תולדות חיינו של הרב ישראלי ולאחר מכן קראו את דבריו ודונו בשאלות:

תולדות חיינו של הרב ישראלי

כאשר החליט לצאת מבין כתלי הישיבה בגיל 28, בחר הרב ישראלי לרתום את כישרונותיו להנהגה. האתגר בסוג חדש של רבנות בהתיישבות העובדת החדשה משך אותו במיוחד. הוא ראה ברבנות זו מידה רבה של חלוציות הן מצד תושבי הכפר והן מצדו ומונה לרבו של כפר הרא"ה, הראשון מבין מושבי 'הפועל המזרחי'. הרב ישראלי ראה בכך שליחות מיוחדת של "הליכה עם העם וציאה לפניו" כחלק מתהליך גדול של גאולת עם ישראל בארצו.

השתתפותו הפעילה של הרב ישראלי בעיצוב אורחות חיי הכפר באה לידי ביטוי על ידי הנהגה נדירה המשלבת תקיפות מצד אחד ונועם הליכות מצד שני. הוא היווה דוגמה אישית של דבקות והתמדה בלימודה ועמלה של תורה וטוהר המידות יחד עם התערות בחיי היום יום והתעניינות אמת בעולמם של החקלאים.

הרב ישראלי היה יחיד ומיוחד. רבנותו לא התבטאה רק בהרבצת תורה לאורך עשרים ושמונה שנות כהונתו כרב המושב אלא בשני מישורים נוספים: האחד - בפעולתו להפיכת ההלכות התלויות בארץ מנושאים שהיו מנוחים בקרן זווית להנחיות ברורות מממשות הלכה למעשה בחקלאות המודרנית בארץ. והשני - הרב ישראלי התגייס לטפל במגוון סוגיות הלכתיות שמדינת ישראל המתחדשת עוררה בענייני הלכה - מדינה, התפתחות הטכנולוגיה ועוד.

מלבד כהונתו כרבו של כפר הרא"ה שימש הרב ישראלי כדיין בבית הדין הגדול בירושלים, כראש ישיבת מרכז הרב ועוד.

דבריו של הרב ישראלי

מדינה יהודית מחייבת "צבא ועבודת כפיים ומלאכת מחשבת ועבודת גואל אדמה. אולם היא גואלת אותם, היא נותנת להם משמעות אחרת, ועל ידי זה היא הופכת את התכנים הללו עצמם במקום משעבדים את האדם לגשמיות, לגורמים לעליה רוחנית... במקום מלחמה בגוף באה החייאתו, נזרקת בו נשמה, ניתנת בו רוח, רוח חיים. על ידי כך הגוף עצמו מתעורר לתחייה, והליכות עולם של ההולכים בה, הופכות להלכות מאוששות, בחינת "בכל דרכיך דעהו".

(מתוך ההקדמה לספר "ארץ חמדה")

כי המטרה הישראלית היא לבנות צבא - ולא כצבא של אומות העולם. לבנות כלכלה - ולא ככלכלת העולם. המציאות הזאת של שעבוד הגוף לא-לוהי והפיכת הקוממיות לדבר שבקדושה זהו הדבר העיקרי, זהו הייעוד העיקרי של מדינת ישראל, של עם ישראל, של ירושלים עיר הקודש, של ירושלים וציון שהם אחדות אחת.

(זה היום עשה ה', עמ' קנט).

לאור השקפה זאת, רבנו ערך את הבטאון "התורה והמדינה", שבו ראו אור עיוני היסוד על יחסה של התורה למדינה היהודית המתחדשת, על סוגיות חברתיות בה ועל השאלות שחידושי הטכנולוגיה מעוררים. מאמרים אלו מהווים עד היום את התשתית ההלכתית לכל דיון תורני בנושאים אלו (סמכות הכנסת והממשלה, מינוי נוכרים לכנסת, מפקד אוכלוסין, חוק השבת, פעולות תגמול, המשטרה בשבת, כשרותם של "בני ישראל" מהודו, הפלה במקרה של מחלה ועוד ועוד).

א. מה ניתן ללמוד מאמירה זו של הרב ישראלי על אודות חיי קודש וחול?

ב. כיצד ניתן, לדעתכם, ליישם דבריו בימינו, גם כאשר רוב האוכלוסייה אינה עובדת בחקלאות?

"אי אפשר לישועת ישראל שתהא צומחת בהצלחה אלא אם כן תהא מעורבת הרכבה יסודית משני הכוחות, הקודש והחול. הם משלימים זה את זה ורק בצירופם הם ממלאים תפקידם בשלמות..."

(הרב קוק מאמרי ראי"ה "הקדש והחול")

3. כיצד מיושמים דבריו של הרב קוק בדרכו של הרב ישראלי (שהיה תלמידו)?

4. מה אנו יכולים ללמוד מכך, וכיצד ניישם את הביטוי "לקדש את החול"?

"בכל דרכיך דעהו?"

להפיח אש הקודש בתוך מעשי החול

מיום אשר החזון המעשי של בניין הארץ ותחיית האומה התחיל ללכת ולהתגשם, הייתה הדאגה הפנימית שלנו לחיזוק חזון הרוח, להפיח אש הקודש בתוך מעשי החול. כי אי אפשר לישועת ישראל שתהא צומחת בהצלחה אלא אם כן תהא מעורבת הרכבה יסודית משני הכוחות, הקודש והחול. הם משלימים זה את זה ורק בצירופם הם ממלאים תפקידם בשלמות...

מציאות הקודש מבהיקה רק מתוך מציאות החול, ולכן "האומר כל גרני תרומה. כל עיסתי חלה לא אמר כלום", כי אנו צריכים גם לחול וגם לקודש, אלא שדרושה הגדרת הגבולות שביניהם והבדלתם, וביחד עם זה להבין שהחול והקודש משמשים זה את זה, כשם שאי אפשר לימין בלי העזרה והשימוש של השמאל.

אמנם בצורה אידיאלית אנו קשורים למחשבה הרוממה שהקודש הוא הכול והחול הוא רק לביש והסתר, שגם בו מסתתר אור הקודש. אבל זהו בחביון עוז, בצורה הפנימית, אולם בנגלה יש גם קודש וגם חול. ועל כן עלינו לטפל בשני המובנים ולהבדיל ביניהם ומתוך ההבדל לראות את האיחוד והחיבור שביניהם.

(הרב קוק, מאמרי ראי"ה, "קודש וחול בתחיית ישראל", עמ' 257)

- מדוע צריך גם את החול וגם את הקודש?
- מדוע צריך להבדיל ביניהם?
- מה המשמעות של "להפיח אש הקודש בתוך מעשי החול"?

"שידענו בכל דרכיו"

אחת התופעות המעציבות בחייו הרוחניים של עם ישראל, שנגרמה עקב גלותו מעל אדמתו, היא טשטוש דמות התורה בקרב המוני העם. מאז פיזורנו בין הגויים הלכה וירדה, כביכול, התורה מגדולתה ואת מקומה התחילה לרשת ה"דת", שהנה נטע זר בישראל. ולאט לאט הגענו למצב שבו, כאילו, מזדהים המושגים של "תורה" ו"דת" שבעצם רחוקים הם זה מזה כרחוק מזרח ממערב. כי בעוד המושג "דת" אינו אלא ביטוי של פולחן היחיד או הציבור לא-לוהיו... הרי המושג "תורה" אומר לנו דברים אחרים לגמרי. התורה היא הביטוי של דרך ה', שהיא אורח חיים מלא המשתרע על כל שטחי החיים האישיים, הציבוריים, המדיניים והממלכתיים. אין תנועה גשמית או רוחנית שאין לה מקום ביצירה אלהית זו, שאנו מכנים אותה בשם תורה. ההליכה בדרכי ד' היא יסוד התורה כולה. וכשם שדרכיו יתברך מקיפות את הכול, כך דרישתו מעמו שידענו בכל דרכיו. "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך"

(הרב יהודה עמיטל, "המעלות ממעמקים", עמ' 97-98)

- מה ההבדל בין "תורה" ל"דת"?
- הסבירו את הביטוי "בכל דרכיך דעהו" לאור הפעילות כולה.

"ארץ חמדה"¹

על שאלות השעה בשוב עם ישראל לארצו

רציונל

לארצו ומהקמת המדינה שהביאה לפתחו סוגיות חדשות רבות. בנוסף לצורך בפתרונות לסוגיות הלכתיות, נדרש גם בירור רוחני השקפתי על מנת לצקת תכנים תורניים במדינה המתחדשת. על מנת להצליח במימוש העניין, צריך היה לברר את ההלכות הנוגעות לחייה של המדינה. הרב ישראלי סבר שעל תלמידי החכמים לדון בסוגיות אלו ולפרסמן. לאור זאת הוא ייסד וערך קובץ תורני חדש בשם "התורה והמדינה", שהפך לבמה מרכזית לבירורים הלכתיים במגוון הסוגיות שהקמת המדינה עוררה.

בהקדמתו לקובץ הראשון כתב:

"מאמינים אנו באמונה שלימה שכל מה שהתרחש לעינינו בארץ הזאת לא במקרה ה' רחש, ואף לא בכדי... המדינה אשר קמה ותהי למציאות לעינינו, ממנה פינה וממנה יתד לגאולה השלימה... תקוותנו אמיצה שגדולי תלמידי החכמים שבארץ ישראל, אשר גדול מאויים הוא ודאי לראות את מדינת ישראל מושתתת אל יסודות התורה יביאו את חוות דעת התורה בבירורים ממצים בכל שאלות השעה העומדות על הפרק כיום."

("התורה והמדינה", קובץ ראשון, תש"ט)

היה ברב ישראלי כוח חידוש ייחודי בשילוב עם אחריות למשמעויות המעשיות של הפסיקה, לפרט אך בעיקר לכלל.

הפעלה זו נועדה להכיר לתלמידים את השקפת עולמו של הרב שאול ישראלי זצ"ל, הרואה בתקופתנו את ראשית צמיחת הגאולה ואת דרך התמודדותו התורנית-הלכתית עם החיים המתחדשים בארץ ישראל. לגרום להם להתפעל מהדבר שאותו הם רואים כמובן מאליו - היותנו עם שבאופן לא רציונלי קם מעפר וחידש את חייו כקדם. לסייע להם להבין את משמעות הדברים לחייהם, את היכולת של ההלכה לתת מענה אקטואלי ולהיות קשורה לחיים בקשר הדוק. לעורר בהם רצון לחיות חיי תורה.

הרב ישראלי היה ממעצבי דרכה וממנהיגיה הרוחניים של הציונות הדתית במשך קרוב לששים שנה. הוא ראה במדינה את ראשית צמיחת הגאולה, ופעל כדי שתתנהל בדרך התורה.

מיד עם הגעתו ארצה, בתחילת שנת תרצ"ד, עלה לירושלים להודות לרב קוק זצ"ל על הצלתו והחליט לקבוע את מושבו בישיבת "מרכז הרב". במחברת שבה נהג לכתוב את חידושו פתח עמוד חדש ועליו רשם כותרת:

"תורת ארץ ישראל"
פעה"ק (פה עיר הקודש) ירושלים,
ט"ו כסלו תרצ"ד

מילים אלו מעידות כי הרב ראה בלימוד התורה בארץ ישראל דבר אחר, שונה, חדש.

הרב שאול ישראלי זצ"ל פעל במשך כל חייו בהתמדה ובמסירות, להפוך את ההלכות התלויות בארץ ואת ההלכות הנוגעות לחייה של מדינת ישראל המתחדשת, מהלכות ללימוד ועיון בלבד, כפי שהיו בגלות, להלכות מעשיות ורלוונטיות. אלפיים שנות גלות לא נשאלו שאלות בתחומים אלו ולא הייתה בהם התפתחות. הרב ישראלי לקח על עצמו את האתגר להיות קשוב לדברים החדשים המתעוררים מעצם שובו של עם ישראל

1 ארץ חמדה - שם ספרו הראשון של הרב בו התמודד עם שאלות מורכבות בנושאי המצוות התלויות בארץ וגם הוסיף תשובות לשאלות בתחום זה שנשאל בהיותו רבו של כפר הרא"ה. בספר גם דיונים במצוות ישיבת ארץ ישראל וגבולותיה ועוד. כתיבת הספר נסתיימה ביום ה' באייר תש"ח, יום הקמת מדינת ישראל. הספר זיכה את הרב ישראלי בפרס הרב קוק של עיריית תל אביב.

מהלך ההפעלה

שלב הכנה:

על קיר הכיתה ייתלו במפוזר שאלות על סוגיות הלכתיות מהותיות שהתעוררו עם השיבה לארץ בהיבט חקלאי, מדיני, בטחוני ומוסרי (נספח ו). מתחת לכל שאלה ייתלה דף ריק.

שלב א - אישי: "שואלים"

המנחה יבקש מן המשתתפים להסתובב בחדר ולקרוא את השאלות, לבחור שאלה או שתיים שמעניינות אותם ולתלוש עותק של השאלה. ברצונם יוכלו להגיב על גבי הדפים הריקים.

שלב ב - במליאה: "השלימות האידאית-ישראל עם חי בארצו"

שאלות לדיון:

1. מה המכנה המשותף לכל השאלות שקראתם?
 2. מהי השאלה שעניינה אתכם באופן מיוחד?
 3. מהיכן הגיעו הוריק או סביך או סבא/סבתא רבא שלך לארץ? דמיון את עצמך חי באותה ארץ.
 4. האם השאלה שעניינה אותך כעת, הייתה מעסיקה אותך גם שם? מדוע?
האם לדעתך היא העסיקה את בני משפחתך בטרם עלייתם לארץ?
- המנחה ילמד עם המשתתפים את המקורות מהשקפת עולמו של הרב ישראלי על החשיבות של שיבת עם ישראל לארצו ועל הייעוד הגדול שיש בכך (נספח 2). המקורות הובאו בלשון המחבר ובשפה גבוהה. על כן הלימוד יעשה בתיווכו של המנחה, בקריאת המקורות או בעל פה, בהתאמה למשתתפים.

שלב ג - קבוצתי: "שואלים ועונים"

המנחה יחלק את המשתתפים לשמונה קבוצות. כל קבוצה תקבל אחת מהשאלות ואת התשובה לשאלה (נספח 3). המנחה יבקש מהקבוצות ללמוד את התשובה ולהציגה בפני המליאה במשחק. למנחה: מומלץ להביא בפני המשתתפים בתחילת הפעילות או בסופה את תולדות חייו ופועלו של הרב. (המידע מופיע בפרק נפרד בחוברת, וכן במצגת מאירת עיניים באתר מנהל החמ"ד)

מטרות

1. להכיר למשתתפים את דמותו הייחודית של הרב שאול ישראלי זצ"ל דרך התמודדותו עם חיי הרוח וההלכה המתחדשים בארץ ישראל.
2. לעורר במשתתפים התפעלות מחודשת מנס השיבה לארץ ולחזק אצלם את השקפת העולם הציונית דתית, הרואה במדינת ישראל אתחלתא דגאולה.
3. לחשוף בפני המשתתפים את הסוגיות התורניות שהתחדשו עם השיבה לארץ, ולהראות את גדולתה של ההלכה אשר נשאר רלוונטית תמיד באמצעות יכולת החדשנות של הפוסק המתבונן.

קהל יעד

כתות ז-י"ב

משך ההפעלה

60 דקות.

עזרים

- נספח ו: 'בשוב ה' את שיבת ציון' - שואלים, לצלם בהגדלה ולגזור על פי הסימון
- נספח 2: מקורות ללימוד - "השלימות האידאית-ישראל עם חי בארצו", כמחצית ממספר המשתתפים
- נספח 3: "בשוב ה' את שיבת ציון" - שואלים ועונים, דפי שאלות ותשובות, כפול ממספר הקבוצות.

"בשוב ה' את שיבת ציון- שואלים"

שאלה מספר 1:

שלום לרב.

במפעל שאני עובד בו החליטו לשבות. הם מרגישים שתנאי השכר לא תואמים את השקעתם בעבודה. אני מתלבט מה לעשות. מצד אחד, השביתה היא אחד האמצעים החזקים ביותר במלחמה למען תנאי העבודה ותנאי החיים שלי כעובד, אך מצד שני, בתקופה האחרונה הפכה השביתה לנשק מסוכן ביותר מבחינה כלכלית, העלול לגרום אפילו להתמוטטות כללית של המשק.

האם כדי שאני ארוויח יותר מותר לי לפגוע בכלכלת המדינה? יותר ויותר אני שומע קולות בעד איסור השביתות ובעד בוררות חובה. חשוב לי להבין מה דעת התורה בנידון.

שאלה מספר 1: במפעל שאני עובד בו החליטו לשבות. הם מרגישים שתנאי השכר לא תואמים את השקעתם בעבודה. אני מתלבט מה לעשות. מצד אחד, השביתה היא אחד האמצעים החזקים ביותר במלחמה למען תנאי העבודה ותנאי החיים שלי כעובד, אך מצד שני, בתקופה האחרונה הפכה השביתה לנשק מסוכן ביותר מבחינה כלכלית, העלול לגרום אפילו להתמוטטות כללית של המשק. האם כדי שאני ארוויח יותר מותר לי לפגוע בכלכלת המדינה? יותר ויותר אני שומע קולות בעד איסור השביתות ובעד בוררות חובה. חשוב לי להבין מה דעת התורה בנידון.

שאלה מספר 1: במפעל שאני עובד בו החליטו לשבות. הם מרגישים שתנאי השכר לא תואמים את השקעתם בעבודה. אני מתלבט מה לעשות. מצד אחד, השביתה היא אחד האמצעים החזקים ביותר במלחמה למען תנאי העבודה ותנאי החיים שלי כעובד, אך מצד שני, בתקופה האחרונה הפכה השביתה לנשק מסוכן ביותר מבחינה כלכלית, העלול לגרום אפילו להתמוטטות כללית של המשק. האם כדי שאני ארוויח יותר מותר לי לפגוע בכלכלת המדינה? יותר ויותר אני שומע קולות בעד איסור השביתות ובעד בוררות חובה. חשוב לי להבין מה דעת התורה בנידון.

שאלה מספר 1: במפעל שאני עובד בו החליטו לשבות. הם מרגישים שתנאי השכר לא תואמים את השקעתם בעבודה. אני מתלבט מה לעשות. מצד אחד, השביתה היא אחד האמצעים החזקים ביותר במלחמה למען תנאי העבודה ותנאי החיים שלי כעובד, אך מצד שני, בתקופה האחרונה הפכה השביתה לנשק מסוכן ביותר מבחינה כלכלית, העלול לגרום אפילו להתמוטטות כללית של המשק. האם כדי שאני ארוויח יותר מותר לי לפגוע בכלכלת המדינה? יותר ויותר אני שומע קולות בעד איסור השביתות ובעד בוררות חובה. חשוב לי להבין מה דעת התורה בנידון.

שאלה מספר 1: במפעל שאני עובד בו החליטו לשבות. הם מרגישים שתנאי השכר לא תואמים את השקעתם בעבודה. אני מתלבט מה לעשות. מצד אחד, השביתה היא אחד האמצעים החזקים ביותר במלחמה למען תנאי העבודה ותנאי החיים שלי כעובד, אך מצד שני, בתקופה האחרונה הפכה השביתה לנשק מסוכן ביותר מבחינה כלכלית, העלול לגרום אפילו להתמוטטות כללית של המשק. האם כדי שאני ארוויח יותר מותר לי לפגוע בכלכלת המדינה? יותר ויותר אני שומע קולות בעד איסור השביתות ובעד בוררות חובה. חשוב לי להבין מה דעת התורה בנידון.

שלב ד- במליאה: "ארץ חמדה"

שאלות לסיכום:

1. המילה "חמדה" נגזרת מן השורש ח.מ.ד, ציינו מילים נוספות הנגזרות משורש זה. מה ניתן ללמוד מכך?
 2. אילו משמעויות מסתתרות במילה "חמדה"?
- המנחה יסכם ויאמר:

ארץ חמדה

בירמיהו ג, יט נאמר: "נתתי לך ארץ חמדה"

מצודת דוד מפרש: "ולזה נתתי לך ארץ חמדה נחלה מפוארה לכל צבאות הגוים כי כולם משתוקקים ומתאווים לה ומפארים אותה על כי הוא מקום השראת השכינה והוא מבוא גדול לירא את ה' להיות כמלאכי מעלה".

הסיבה שחומדים את ארץ ישראל היא משום שזה מקום השראת שכינה, זהו המקום בו ניתן להתעלות ולהגיע למעלות רוחניות גבוהות כפרט וכעם. מתוך תפיסה זו הרב ישראלי עמל כל חייו לקדם את חיי הרוח של עם ישראל בארץ ישראל הן בהיבט ההשקפתי והן בהיבט ההלכתי המעשי.

שאלות איסוף:

1. מה למדתם מהפעילות על חשיבותם של החיים בארץ ישראל?
2. מה למדתם על תרומתו של הרב שאול ישראלי לבניין הארץ ולעבודת האדמה המתחדשת?
3. מה למדתם על תרומתו של הרב ישראלי למדינת ישראל המתחדשת?
4. מהי הרגשתכם ביחס לביטוי "ארץ חמדה"?

שאלה מספר 4:

המועד הוא קיץ תשל"ו. מטוס "אייירפרנס", שיצא מלוד בדרכו לצרפת, נחטף על ידי מחבלים ערבים וטוריסטים מארצות שונות שעלו עליו בחניית ביניים ביוון. הם אילצו את צוות המטוס לשנות את כיוון הטיסה, ולחנות סופית באנטבה שבאוגנדה. הם שיחררו את הנוסעים הלא יהודים. למעלה ממאה נוסעים בעלי נתינות ישראלית הוחזקו כבני ערובה, עד שתמולאת תביעתם לשחרור מספר גדול של מחבלים הכלואים ושפוטם בארץ, בשל מעשי חבלה ורצח. הם איימו, שאם דרישתם לא תיענה תוך ימים מספר, יירצחו כל בני הערובה והם יפוצצו את המטוס. ממשלת ישראל הודיעה להם שהיא נענית עקרונית לדרישתם, ושהיא מסכימה להיכנס איתם למשא ומתן על מספר המחבלים שישוחררו. בינתיים הצבא תכנן מבצע חילוץ. התוכנית הייתה מורכבת ביותר ומסוכנת. אחת השאלות המוסריות שניצבה בפניהם היא האם מותר בכלל לקיים את המבצע של חילוץ החטופים. האם מותר לסכן חיי חיילי צה"ל כדי להציל חיי יהודים אחרים. אולי על פי ההלכה היהודית הדבר אסור?

שאלה מספר 4: המועד הוא קיץ תשל"ו. מטוס "אייירפרנס", שיצא מלוד בדרכו לצרפת, נחטף על ידי מחבלים ערבים וטוריסטים מארצות שונות שעלו עליו בחניית ביניים ביוון. הם אילצו את צוות המטוס לשנות את כיוון הטיסה, ולחנות סופית באנטבה שבאוגנדה. הם שיחררו את הנוסעים הלא יהודים. למעלה ממאה נוסעים בעלי נתינות ישראלית הוחזקו כבני ערובה, עד שתמולאת תביעתם לשחרור מספר גדול של מחבלים הכלואים ושפוטם בארץ, בשל מעשי חבלה ורצח. הם איימו, שאם דרישתם לא תיענה תוך ימים מספר, יירצחו כל בני הערובה והם יפוצצו את המטוס. ממשלת ישראל הודיעה להם שהיא נענית עקרונית לדרישתם, ושהיא מסכימה להיכנס איתם למשא ומתן על מספר המחבלים שישוחררו. בינתיים הצבא תכנן מבצע חילוץ. התוכנית הייתה מורכבת ביותר ומסוכנת. אחת השאלות המוסריות שניצבה בפניהם היא האם מותר בכלל לקיים את המבצע של חילוץ החטופים. האם מותר לסכן חיי חיילי צה"ל כדי להציל חיי יהודים אחרים. אולי על פי ההלכה היהודית הדבר אסור?

שאלה מספר 5:

השנה היא תש"ז (1947). עלייתי מתימן לארץ, שם, חייתי בכפר, הייתה לי פרה אחת, עז אחת וכמה תרנגולים. חלבנו את הפרה בכל יום. את החלב שתינו, הכנו ממנו גבינה וחמאה טעימות ביותר. את מה שנשאר מכרנו לשכנים וכן התפרנסנו.

בעיקרון ידענו שבשבת אסור לחלוב, אך קיבלנו היתר לחלוב אותה משום "צער בעלי חיים" ואת החלב שפכנו. עכשיו אני חי במושבו ויש לי רפת של חמשים פרות. הן נותנות הרבה חלב. ובשבת... אני חולב אותן מפני "צער בעלי חיים", אך אם אשפוך את כל החלב הזה, יגרם לי נזק כלכלי עצום?

שאלה מספר 5: השנה היא תש"ז (1947). עלייתי מתימן לארץ, שם, חייתי בכפר, הייתה לי פרה אחת, עז אחת וכמה תרנגולים. חלבנו את הפרה בכל יום. את החלב שתינו, הכנו ממנו גבינה וחמאה טעימות ביותר. את מה שנשאר מכרנו לשכנים וכן התפרנסנו. בעיקרון ידענו שבשבת אסור לחלוב, אך קיבלנו היתר לחלוב אותה משום "צער בעלי חיים" ואת החלב שפכנו. עכשיו אני חי במושבו ויש לי רפת של חמשים פרות. הן נותנות הרבה חלב. ובשבת... אני חולב אותן מפני "צער בעלי חיים", אך אם אשפוך את כל החלב הזה, יגרם לי נזק כלכלי עצום?

שאלה מספר 5: השנה היא תש"ז (1947). עלייתי מתימן לארץ, שם, חייתי בכפר, הייתה לי פרה אחת, עז אחת וכמה תרנגולים. חלבנו את הפרה בכל יום. את החלב שתינו, הכנו ממנו גבינה וחמאה טעימות ביותר. את מה שנשאר מכרנו לשכנים וכן התפרנסנו. בעיקרון ידענו שבשבת אסור לחלוב, אך קיבלנו היתר לחלוב אותה משום "צער בעלי חיים" ואת החלב שפכנו. עכשיו אני חי במושבו ויש לי רפת של חמשים פרות. הן נותנות הרבה חלב. ובשבת... אני חולב אותן מפני "צער בעלי חיים", אך אם אשפוך את כל החלב הזה, יגרם לי נזק כלכלי עצום?

שאלה מספר 5: השנה היא תש"ז (1947). עלייתי מתימן לארץ, שם, חייתי בכפר, הייתה לי פרה אחת, עז אחת וכמה תרנגולים. חלבנו את הפרה בכל יום. את החלב שתינו, הכנו ממנו גבינה וחמאה טעימות ביותר. את מה שנשאר מכרנו לשכנים וכן התפרנסנו. בעיקרון ידענו שבשבת אסור לחלוב, אך קיבלנו היתר לחלוב אותה משום "צער בעלי חיים" ואת החלב שפכנו. עכשיו אני חי במושבו ויש לי רפת של חמשים פרות. הן נותנות הרבה חלב. ובשבת... אני חולב אותן מפני "צער בעלי חיים", אך אם אשפוך את כל החלב הזה, יגרם לי נזק כלכלי עצום?

שאלה מספר 5: השנה היא תש"ז (1947). עלייתי מתימן לארץ, שם, חייתי בכפר, הייתה לי פרה אחת, עז אחת וכמה תרנגולים. חלבנו את הפרה בכל יום. את החלב שתינו, הכנו ממנו גבינה וחמאה טעימות ביותר. את מה שנשאר מכרנו לשכנים וכן התפרנסנו. בעיקרון ידענו שבשבת אסור לחלוב, אך קיבלנו היתר לחלוב אותה משום "צער בעלי חיים" ואת החלב שפכנו. עכשיו אני חי במושבו ויש לי רפת של חמשים פרות. הן נותנות הרבה חלב. ובשבת... אני חולב אותן מפני "צער בעלי חיים", אך אם אשפוך את כל החלב הזה, יגרם לי נזק כלכלי עצום?

שאלה מספר 7:

השנה היא תש"א (1941). אני חקלאי המתפרנס מגידול ירקות ומטעי פרי. אני מתפרנס ומתקיים בדוחק. למרות הקושי אני שמח על הזכות לחיות בארץ ישראל ולעבד את אדמתה.

בשנה הבאה מגיעה שנת השמיטה ואני מאד רוצה לשמור שמיטה כהלכתה. סוף סוף אחרי אלפיים שנה חזרנו לארץ הקודש, ויש לי באופן אישי הזדמנות לחדש את המצווה. אבל...

איך אוכל? עלי לפרנס את משפחתי. חמישה פיות מחכים לאוכל שאוציא מן האדמה. ואם לא אעבד את האדמה שנה שלמה, מה נאכל? אני חושש לחיי משפחתי.

מה אעשה?

שאלה מספר 6: השנה היא תש"א (1941). אני חקלאי המתפרנס מגידול ירקות ומטעי פרי. אני מתפרנס ומתקיים בדוחק. למרות הקושי אני שמח על הזכות לחיות בארץ ישראל ולעבד את אדמתה. בשנה הבאה מגיעה שנת השמיטה ואני מאד רוצה לשמור שמיטה כהלכתה. סוף סוף אחרי אלפיים שנה חזרנו לארץ הקודש, ויש לי באופן אישי הזדמנות לחדש את המצווה. אבל... איך אוכל? עלי לפרנס את משפחתי. חמישה פיות מחכים לאוכל שאוציא מן האדמה. ואם לא אעבד את האדמה שנה שלמה, מה נאכל? אני חושש לחיי משפחתי. מה אעשה?

שאלה מספר 6: השנה היא תש"א (1941). אני חקלאי המתפרנס מגידול ירקות ומטעי פרי. אני מתפרנס ומתקיים בדוחק. למרות הקושי אני שמח על הזכות לחיות בארץ ישראל ולעבד את אדמתה. בשנה הבאה מגיעה שנת השמיטה ואני מאד רוצה לשמור שמיטה כהלכתה. סוף סוף אחרי אלפיים שנה חזרנו לארץ הקודש, ויש לי באופן אישי הזדמנות לחדש את המצווה. אבל... איך אוכל? עלי לפרנס את משפחתי. חמישה פיות מחכים לאוכל שאוציא מן האדמה. ואם לא אעבד את האדמה שנה שלמה, מה נאכל? אני חושש לחיי משפחתי. מה אעשה?

שאלה מספר 6: השנה היא תש"א (1941). אני חקלאי המתפרנס מגידול ירקות ומטעי פרי. אני מתפרנס ומתקיים בדוחק. למרות הקושי אני שמח על הזכות לחיות בארץ ישראל ולעבד את אדמתה. בשנה הבאה מגיעה שנת השמיטה ואני מאד רוצה לשמור שמיטה כהלכתה. סוף סוף אחרי אלפיים שנה חזרנו לארץ הקודש, ויש לי באופן אישי הזדמנות לחדש את המצווה. אבל... איך אוכל? עלי לפרנס את משפחתי. חמישה פיות מחכים לאוכל שאוציא מן האדמה. ואם לא אעבד את האדמה שנה שלמה, מה נאכל? אני חושש לחיי משפחתי. מה אעשה?

שאלה מספר 6: השנה היא תש"א (1941). אני חקלאי המתפרנס מגידול ירקות ומטעי פרי. אני מתפרנס ומתקיים בדוחק. למרות הקושי אני שמח על הזכות לחיות בארץ ישראל ולעבד את אדמתה. בשנה הבאה מגיעה שנת השמיטה ואני מאד רוצה לשמור שמיטה כהלכתה. סוף סוף אחרי אלפיים שנה חזרנו לארץ הקודש, ויש לי באופן אישי הזדמנות לחדש את המצווה. אבל... איך אוכל? עלי לפרנס את משפחתי. חמישה פיות מחכים לאוכל שאוציא מן האדמה. ואם לא אעבד את האדמה שנה שלמה, מה נאכל? אני חושש לחיי משפחתי. מה אעשה?

שאלה מספר 6:

אני חבר כנסת מטעם המפד"ל (כיום הבית היהודי...)

אנחנו מנסים כבר זמן מה להביא את הכנסת לחוקק את "חוק השבת" שמשמעותו שלא יהיה חילול שבת בפרהסייה. אדם פרטי יעשה כרצונו אך המדינה ומוסדותיה ישמרו שבת. לא תהיה תחבורה ציבורית, לא יפתחו עסקים וכדומה. הצלחנו לשכנע חברי כנסת רבים לתמוך בחוק אבל עם פשרה מסוימת - בחיפה תפעל התחבורה הציבורית כרגיל.

אם נצביע בעד החוק, המשמעות תהיה שנתנו יד לחילול שבת גם אם זה רק בחיפה. האם אנחנו רשאים לתמוך בחוק המאשר חילול שבת? עבירה מדאורייתא?

לפעמים אני מקנא בבן דודי שהוא חבר בקונגרס האמריקאי. לו אין התעסקות בחקיקה דתית. ממש לא מעסיק אותו אם בארצות הברית ישמרו שבת בפרהסייה או לא...

שאלה מספר 6: אני חבר כנסת מטעם המפד"ל (כיום הבית היהודי...). אנחנו מגישים כבר זמן מה להביא את הכנסת לחוקק את "חוק השבת" שמשמעותו שלא יהיה חילול שבת בפרהסייה. אדם פרטי יעשה כרצונו אך המדינה ומוסדותיה ישמרו שבת. לא תהיה תחבורה ציבורית, לא יפתחו עסקים וכדומה. הצלחנו לשכנע חברי כנסת רבים לתמוך בחוק אבל עם פשרה מסוימת - בחיפה תפעל התחבורה הציבורית כרגיל. אם נצביע בעד החוק, המשמעות תהיה שנתנו יד לחילול שבת גם אם זה רק בחיפה. האם אנחנו רשאים לתמוך בחוק המאשר חילול שבת? עבירה מדאורייתא? לפעמים אני מקנא בבן דודי שהוא חבר בקונגרס האמריקאי. לו אין התעסקות בחקיקה דתית. ממש לא מעסיק אותו אם בארצות הברית ישמרו שבת בפרהסייה או לא...

שאלה מספר 6: אני חבר כנסת מטעם המפד"ל (כיום הבית היהודי...). אנחנו מגישים כבר זמן מה להביא את הכנסת לחוקק את "חוק השבת" שמשמעותו שלא יהיה חילול שבת בפרהסייה. אדם פרטי יעשה כרצונו אך המדינה ומוסדותיה ישמרו שבת. לא תהיה תחבורה ציבורית, לא יפתחו עסקים וכדומה. הצלחנו לשכנע חברי כנסת רבים לתמוך בחוק אבל עם פשרה מסוימת - בחיפה תפעל התחבורה הציבורית כרגיל. אם נצביע בעד החוק, המשמעות תהיה שנתנו יד לחילול שבת גם אם זה רק בחיפה. האם אנחנו רשאים לתמוך בחוק המאשר חילול שבת? עבירה מדאורייתא? לפעמים אני מקנא בבן דודי שהוא חבר בקונגרס האמריקאי. לו אין התעסקות בחקיקה דתית. ממש לא מעסיק אותו אם בארצות הברית ישמרו שבת בפרהסייה או לא...

שאלה מספר 6: אני חבר כנסת מטעם המפד"ל (כיום הבית היהודי...). אנחנו מגישים כבר זמן מה להביא את הכנסת לחוקק את "חוק השבת" שמשמעותו שלא יהיה חילול שבת בפרהסייה. אדם פרטי יעשה כרצונו אך המדינה ומוסדותיה ישמרו שבת. לא תהיה תחבורה ציבורית, לא יפתחו עסקים וכדומה. הצלחנו לשכנע חברי כנסת רבים לתמוך בחוק אבל עם פשרה מסוימת - בחיפה תפעל התחבורה הציבורית כרגיל. אם נצביע בעד החוק, המשמעות תהיה שנתנו יד לחילול שבת גם אם זה רק בחיפה. האם אנחנו רשאים לתמוך בחוק המאשר חילול שבת? עבירה מדאורייתא? לפעמים אני מקנא בבן דודי שהוא חבר בקונגרס האמריקאי. לו אין התעסקות בחקיקה דתית. ממש לא מעסיק אותו אם בארצות הברית ישמרו שבת בפרהסייה או לא...

שאלה מספר 8:

שלום כבוד הרב. בבית הספר שבו אני לומד מתחילים להתארגן למסע לפולין. ביקשו שהתלמידים המעוניינים להשתתף במסע ירשמו עד סוף השבוע. אני מתלבט. חינוכו אותי בבית שלא יוצאים מהארץ לחוץ לארץ. האם מותר או אסור? אולי אם אצא יש בכך פגיעה באהבת הארץ? ואם כבר שאלתי אז... גם האם נסיעה בשביל הכסף מותרת? לטייל, לראות עולם? החברה יוצאים בקיץ... ואני למדתי ברמב"ם: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אישה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה." (הלכות מלכים ה, ט)

אז מה הרב מציע לי לעשות?

שאלה מספר 8: שלום כבוד הרב. בבית הספר שבו אני לומד מתחילים להתארגן למסע לפולין. ביקשו שהתלמידים המעוניינים להשתתף במסע ירשמו עד סוף השבוע. אני מתלבט. חינוכו אותי בבית שלא יוצאים מהארץ לחוץ לארץ. האם מותר או אסור? אולי אם אצא יש בכך פגיעה באהבת הארץ? ואם כבר שאלתי אז... גם האם נסיעה בשביל הכסף מותרת? לטייל, לראות עולם? החברה יוצאים בקיץ... ואני למדתי ברמב"ם: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אישה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה." (הלכות מלכים ה, ט) אז מה הרב מציע לי לעשות?

שאלה מספר 8: שלום כבוד הרב. בבית הספר שבו אני לומד מתחילים להתארגן למסע לפולין. ביקשו שהתלמידים המעוניינים להשתתף במסע ירשמו עד סוף השבוע. אני מתלבט. חינוכו אותי בבית שלא יוצאים מהארץ לחוץ לארץ. האם מותר או אסור? אולי אם אצא יש בכך פגיעה באהבת הארץ? ואם כבר שאלתי אז... גם האם נסיעה בשביל הכסף מותרת? לטייל, לראות עולם? החברה יוצאים בקיץ... ואני למדתי ברמב"ם: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אישה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה." (הלכות מלכים ה, ט) אז מה הרב מציע לי לעשות?

שאלה מספר 8: שלום כבוד הרב. בבית הספר שבו אני לומד מתחילים להתארגן למסע לפולין. ביקשו שהתלמידים המעוניינים להשתתף במסע ירשמו עד סוף השבוע. אני מתלבט. חינוכו אותי בבית שלא יוצאים מהארץ לחוץ לארץ. האם מותר או אסור? אולי אם אצא יש בכך פגיעה באהבת הארץ? ואם כבר שאלתי אז... גם האם נסיעה בשביל הכסף מותרת? לטייל, לראות עולם? החברה יוצאים בקיץ... ואני למדתי ברמב"ם: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אישה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה." (הלכות מלכים ה, ט) אז מה הרב מציע לי לעשות?

שאלה מספר 8: שלום כבוד הרב. בבית הספר שבו אני לומד מתחילים להתארגן למסע לפולין. ביקשו שהתלמידים המעוניינים להשתתף במסע ירשמו עד סוף השבוע. אני מתלבט. חינוכו אותי בבית שלא יוצאים מהארץ לחוץ לארץ. האם מותר או אסור? אולי אם אצא יש בכך פגיעה באהבת הארץ? ואם כבר שאלתי אז... גם האם נסיעה בשביל הכסף מותרת? לטייל, לראות עולם? החברה יוצאים בקיץ... ואני למדתי ברמב"ם: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אישה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה." (הלכות מלכים ה, ט) אז מה הרב מציע לי לעשות?

"השלימות האידאית-ישראל עם חי בארצו"

1. הפסגה של מילוי הייעוד הוא בתור עם מושרש בארצו

"בראשית מטעו של העם הזה... נתגלתה השאיפה להקים ציבור אנושי גדול אשר 'ישמרו את דרך ד' לעשות צדקה ומשפט'. זוהי השאיפה שבאה מכוח התביעה להוציא את האנושיות מתחת סבל נורא ולהביאנה לחיי חופש ... למילואה של שאיפה זו צריך דווקא שיהא ציבור זה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכיסא ממלכה לאומית ברום למען דעת, שלא רק יחידים, חכמים, מצוינים, חסידים ונזירים, חיים באור האדיאה האלוקית, כי גם עמים שלימים, הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות אפילו היותר נמוכות ומגושמות"

(אורות, למהלך האידאות בישראל, ב)

ייעוד זה ותפקיד זה לא ניתן למלא כי אם בהיות עם ישראל בעל מדינה עצמאית; מדינה שגם במהלך החיים המדיניים, ביחסים הבין לאומיים ובהסדר היחסים הפנימיים בחברה הישראלית עצמה, יהיה מורגש העניין האלוקי המחיה את כל עולמות כולם. וזה משום ש"נשמתה של כנסת ישראל היא הצדק המוחלט"

(אורות התשובה ד, ז)

מרן הרב זצ"ל (אורות שם ועוד) ראה בעצמאות המדינית את התנאי האידאלי ואת האמצעי העיקרי במכוון האלוקי למילוי ייעודו של עם ישראל כממלכת כהנים וגוי קדוש. אמנם גם בגולה, בפזורה היהודית בכל קצווי תבל ניתן לעבוד את ה', אבל זוהי עבודת היחידים, שגם אם רבים הם, אין זה אלא אוסף של יחידים. הפסגה של מילוי הייעוד הוא בתור עם, ובתור עם מושרש בארצו, החי חיים טבעיים, עם בריא וחסון, בארץ פורחת ומשגשגת, ועם זאת מהווה חטיבה מיוחדת במין האנושי, אשר אינו הופך את הגוף ואת מאווייו כעניין בפני עצמו, אלא כמאפשר להגשים את דרך ה' אשר הינה "צדקה ומשפט" בכל מהלך החיים... לפי תפיסת הרב זצ"ל, אין השלימות האידאית מושגת רק (אלא) בהיות ישראל עם חי בארצו, עם ככל העמים, ועם זה - לא כהם ולא כהמונם.

(הרב ישראלי, הצופה, אלול תשמ"ו, הרבנות והמדינה, עמ' 274)

א. לאור דברי הרב קוק ובעקבותיו הרב ישראלי, מה ייעודו של עם ישראל?

ב. מדוע חשוב שעם ישראל יחיה במדינה ככל המדינות, על מנת להגשים יעוד זה, ולא בגלות כאוסף של יחידים עובדי ה'?

2. אין תורה כתורת ארץ ישראל

"וזהב הארץ ההיא טוב" - שאין תורה כתורת ארץ ישראל (ב"ר, טז)... "על הגאולה" - זה תלמוד ירושלמי, "ועל התמורה" - זה תלמוד בבלי (זוהר חדש, רות).

הוגדר (התלמוד) הבבלי בתור "תמורה" (תחליף), כי על כן הצליח לתת תמורה לעם באבדן חייו הנורמאליים. תורת חוץ לארץ יצרה תחליף לסממני הקיום הרגילים של עם... אולם "תמורה" אינה אלא מוצא לשעת הדחק, על כן לא נוכל להגדירה כ"טוב". ביטוי זה אינו הולם אלא את תורת ארץ ישראל, זו המוגדרת בתור "גאולה".

גישה זו אינה פוסלת את התכנים והדפוסים הקיימים אצל כל אומה ולשון, היא מחייבת מדינה וצבא ועבודת כפיים ומלאכת מחשבת ועבודת גואל אדמה. אולם היא גואלת אותם, היא נותנת להם משמעות אחרת, ועל ידי זה היא הופכת את התכנים הללו עצמם, במקום משעבדים את האדם לגשמיות - לגורמים לעליה רוחנית... במקום מלחמה בגוף - באה החייאתו, נזרקת בו נשמה, ניתנת בו רוח, רוח חיים. על ידי כך הגוף עצמו מתעורר לתחייה... בחינת "בכל דרכיך דעהו".

(מתוך ההקדמה לספר "ארץ חמדה")

א. מה מטרתה של תורת חוץ לארץ?

ב. במה שונה עיסוק במדינה, בצבא, בעבודת כפיים דווקא בארץ ישראל?

ג. לאור זאת, מדוע נקרא התלמוד הבבלי "תמורה" והתלמוד הירושלמי "גאולה"?

מסופר על הרב ישראלי כי מיד עם הגעתו ארצה, בתחילת שנת תרצ"ד, עלה לירושלים להודות לרב קוק זצ"ל על הצלתו והחליט לקבוע את מושבו בשיבת 'מרכז הרב'. במחברת בה נהג לרשום את חידושי פתח עמוד חדש ועליו רשם כותרת:

"תורת ארץ ישראל"

פעה"ק (פה עיר הקודש) ירושלים, ט"ו כסלו תרצ"ד

ד. האם לאור דבריו במקור תוכלו להבין יותר את מעשהו זה?

שאלה מספר 1:

שלום לרב.

במפעל שאני עובד בו החליטו לשבות. הם מרגישים שתנאי השכר לא תואמים את השקעתם בעבודה. אני מתלבט מה לעשות. מצד אחד, השביתה היא אחד האמצעים החזקים ביותר במלחמה למען תנאי העבודה ותנאי החיים שלי כעובד, אך מצד שני, בתקופה האחרונה הפכה השביתה לנשק מסוכן ביותר מבחינה כלכלית, העלול לגרום אפילו להתמוטטות כללית של המשק.

האם כדי שאני ארוויח יותר מותר לי לפגוע בכלכלת המדינה? יותר ויותר אני שומע קולות בעד איסור השביתות ובעד בוררות חובה. חשוב לי להבין מה דעת התורה בנדון.

תשובה:

א. שביתה פראית, היינו שלא על דעת הארגון המקצועי. שביתה זו אינה חוקית, ואין רשות לפועלים אלה לעכב בידי אחרים שרוצים לעבוד גם בתנאים הקיימים. הוא הדין אם קיימים כמה ארגוני פועלים, אין זכות בידי חברי הארגון האחד לכופף את השביתה על חברי הארגון האחר.

ב. שביתה שהארגון המקצועי מכריז עליה, כשאינו במקום אדם חשוב, מחייבת את כל חברי הארגון. ורשות בידם לנקוט באמצעים נגד מפירי השביתה.

ג. שביתה כנ"ל במקום שקיים אדם חשוב או ב"ד היא חוקית ומחייבת את כל חברי הארגון, כשהיא באה במטרה לאלץ את נותן העבודה להיזקק (לפנות) לב"ד או לבוררות; וכן כשהיא באה במטרה לאלץ את נותן העבודה לקיים את התנאים שהוכרו כנכונים ע"י ביה"ד וכנ"ל.

(הרבנות והמדינה, עמ' 326-331)

"בשוב ה' את שיבת ציון" - שואלים ועונים"

שאלה מספר 2:

בעבר כשגרתי בבריטניה וחלמתי להיות שוטר ייעץ לי הרב לבחור מקצוע אחר. למה להסתבך עם חילול שבת?

היום אני שוטר במשטרת התנועה של ישראל. במסגרת עבודתי אני משובץ לפעמים בשבתות

לשמור על הסדר, למנוע תאונות דרכים. האם מותר לי לעבוד בשבת? אולי אני צריך גם כאן לוותר על חלומי המקצועי?

שהחילוניים יהיו שוטרים...

תשובה:

א. הרבה הגיעו לפריקת עול מתוך שנראה להם שאין אפשרות ליישב את התורה עם צרכי המדינה... נמצא שעל ידי שתקבע ההלכה המאפשרת מילוי הצרכים הדחופים על פי דין יגרום הדבר להתחזקות...

ב. יש צורך להרבות יותר ויותר שומרי תורה שם (במשטרה)... קלסתר פניה של המדינה בכלל, במניעת שחיתות ומעשי עוול... תלוי הרבה בשאלה מי ומי הם השוטרים... עלינו לחתור שיהא זה חוק כללי בנוהג ומחייב את כל אנשי המשטרה כאחד...

ג. (לגבי פעילות המשטרה בשבת) ...אם תאמר שהוא מיעוט ולא תצא לפעולת הבדיקה... פעם יגיעו הדברים לידי איבוד נפשות. כי סו"ס (סוף סוף) באחת השבתות תזדמן תגרה שתביא לידי איבוד נפשות... והרי זה בכלל פיקוח נפש שהוא מותר ומחויב לעשות כל המלאכות כולן עכשיו... מגדר מכשיר לפיקוח נפש (מושג חדשני מהפכני של הרב ישראלי) שיבוא פעם מן הפעמים... ועל פי זה יש להתיר כל פעולות סיירות הנודדות."

(התורה והמדינה ה-1, עמוד הימיני, סימן יז)

שאלה מספר 3:

עורכים השנה "מפקד האוכלוסין" על מנת לדעת כמה אנשים יש במדינה. האם מותר להשתתף בזה?

הרי עקרונית אסור לספור את בני ישראל כמו שכתוב בתלמוד: "אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצווה" (יומא כב, עב) (וגם הנביא הושע אומר: "והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר" (הושע ב, א).

תשובה:

לדעת רוב הפוסקים יש היתר לערוך מפקד אוכלוסין אם מתקיימים בו שלושה תנאים, ואלה מתקיימים, לדעתו, במפקד הנערך לפי פקודת הסטטיסטיקה:

א. המפקד צריך להיות לדבר מצווה. מאחר שמפקד האוכלוסין במדינת ישראל נועד לאסוף נתונים שיאפשרו למדינה לספק שירותים שונים לציבור ביעילות, הרי זהו מפקד שנועד לצורך מצווה.

ב. אסור למנות את האנשים עצמם, אלא יש לערוך את המפקד "על ידי דבר אחר" גם תנאי זה מתקיים במפקד האוכלוסין. במהלך המפקד מופצים שאלונים בקרב האוכלוסייה, והתושבים מתבקשים למלאם. נמצא שהספירה נעשית על ידי דבר אחר, השאלונים, ולא על ידי ספירת האנשים עצמם.

ג. אסור לכלול במפקד את כל העם. אף תנאי זה מקוים במפקד האוכלוסין, משום שבמסגרת המפקד נאספים נתונים על תושבי ישראל בלבד, ולא על מי שגר מחוץ לגבולות המדינה.

(מתוך המאמר: "בדבר מפקד האוכלוסין")

שאלה מספר 4:

המועד הוא קיץ תשל"ו. מטוס "איירפרנס", שיצא מלוד בדרכו לצרפת, נחטף על ידי מחבלים ערבים וטרוריסטים מארצות שונות שעלו עליו בחניית ביניים ביוון. הם אילצו את צוות המטוס לשנות את כיוון הטיסה, ולחנות סופית באנטבה שבאוגנדה. הם שיחררו את הנוסעים הלא יהודים. למעלה ממאה נוסעים בעלי נתינות ישראלית הוחזקו כבני ערובה, עד שתמולא תביעתם לשחרר מספר גדול של מחבלים הכלואים ושפוטים בארץ, בשל מעשי חבלה ורצח. הם איימו, שאם דרישתם לא תיענה תוך ימים מספר, יירצחו כל בני הערובה והם יפוצצו את המטוס. ממשלת ישראל הודיעה להם שהיא נענית עקרונית לדרישתם, ושהיא מסכימה להיכנס איתם למשא ומתן על מספר המחבלים שישוחררו. בינתיים הצבא תכנן מבצע חילוץ. התוכנית הייתה מורכבת ביותר ומסוכנת. אחת השאלות המוסריות שניצבה בפניהם היא האם מותר בכלל לקיים את המבצע של חילוץ החטופים. האם מותר לסכן חיי חיילי צה"ל כדי להציל חיי יהודים אחרים. אולי על פי ההלכה היהודית הדבר אסור?

תשובה:

...יש מצווה לצאת עליהם למלחמה, והיינו כל פעולה צבאית, למרות שיש כאן סיכון של אנשים שאינם בכלל הסכנה, ולמרות שרק ציבור מישראל, ולא רק כלל ישראל, נתונים בסכנה.

אך עדיין הספק בעינו... שהייתה קיימת ברירה אחרת, מבלי הצורך להסתכן בקרבנות אדם... על ידי היענות לדרישות המחבלים, אם גם בזה מותרת ואף מחויבת פעולה צבאית?

על כן נראה שגדר מלחמת מצווה בעזרת ישראל מיד צר הוא מדין "קידוש השם", שבזה שכל איש ישראל שיכול לעשות זאת יוצאים חוצץ כולם כאיש אחד נגד הרוצחים שמגמתם לפגוע באנשים מישראל, שם שמים מתקדש. ומטעם זה יש

בזה דין של מלחמת מצווה לכל פרטיה... צר הבא על ישראל באשר הם ישראל... שהפרידו במכוון בין יהודים לבין בני אומות אחרות, והקפידו להשאיר רק יהודים ובעלי נתינות של מדינת ישראל בדווקא, הרי אם יצליח זממם אין לך חילול השם גדול מזה.

...על כן גם אם הייתה קיימת אפשרות לפדותם על ידי שחרור המחבלים ולא להסתכן בשעה זו כלל, מכל מקום... החובה והמצווה לצאת עליהם למלחמה,

...כי כל כניעה לדרישותיהם יש בה משום השפלת כבוד ישראל, וממילא יש בזה גם חילול שם שמים, ויש להעדיף את הפעולה הצבאית על כל הסיכונים אשר עמה. ובזה יש לבטוח על שומר ישראל שידריכם בדרך ישרה, ויהיה מספר הנעדרים קטן ככל האפשר.

ההצלחה הצבאית של צה"ל מול אויבים ומחבלים איננה רק במובן הצבאי, וחיזוק מעמדו של צה"ל כצבא חזק ומנצח, ויש האומרים אף הצבא החזק ביותר בעולם. הצלחה צבאית היא קידוש השם. "אלה ברכב ואלו בסוסים אנחנו בשם ה' אלוקינו נזכיר" (תהילים כ, ח). המוטיבציה והרצון להצליח ולנצח היא לא רק לשם הצלת חיים אלא לשם שמו הגדול. ממקום זה יש לראות את תפקידו של הצבא במערכה מול אויבי ישראל.

("מבצע 'יונתן' (אנטבה) לאור ההלכה", חוות בנימין, חלק א, סימן יז, עמ' קכו-קלג)

שאלה מספר 5:

השנה היא תש"ז (1947). עליתי מתימן לארץ. שם, חייתי בכפר, הייתה לי פרה אחת, עז אחת וכמה תרנגולים. חלבנו את הפרה בכל יום. את החלב שתינו, הכנו ממנו גבינה וחמאה טעימות ביותר. את מה שנשאר מכרנו לשכנים וכך התפרנסנו. בעיקרון ידענו שבשבת אסור לחלוב, אך קיבלנו היתר לחלוב אותה משום "צער בעלי חיים" ואת החלב שפכנו. עכשיו אני חי במושב ויש לי רפת של חמישים פרות. הן נותנות הרבה חלב. ובשבת... אני חולב אותן מפני "צער בעלי חיים", אך אם אשפוך את כל החלב הזה, יגרם לי נזק כלכלי עצום...

תשובה:

שאלתך חשובה. דיונים הלכתיים רבים נערכו בעניין זה במטרה למצוא פתרון לבעיה והושקעה בכך חשיבה רבה. אני לא בטוח שתבין את הסבריי, שאכתבם בקיצור רב, אך חשוב לי שתדע שעם היווצרות שאלות אלו, עם שובינו לארץ, תלמידי חכמים עושים מאמץ גדול למצוא מענה לצורך.

הפתרון לבעיה זו נשען על עקרונות הלכתיים כמו "גרמא", שעל פיהם נוצר הרעיון, כיצד לחלוב בלי לעבור על איסור דאורייתא ואיסור דרבנן. על פי רעיון זה נבנתה מכונת חליבה מיוחדת המאפשרת חליבה בשבת.

"ביקרתי בתחנת הניסיונות ברחובות ובדקתי הדבר מבחינה מעשית" והגעתי למסקנה כי אם "בהתחלה כשידביקו השפופרות לעטנים עדיין לא תיעשה החליבה, על ידי שתופעל רק המשאבה של הצינור הפנימי ולכן לא יצא חלב, ורק אחר כך על ידי אוטומט תוכנס לפעולה המשאבה לחלק החיצוני שמתחיל החליבה. וחוף מזה יהא גם ברז בתחתית הכד או בצדו שמוציא החלב לאיבוד... ויסגרו אותו לפני הפעלת המנגנון... והוסכם להוסיף עוד גורם... יפעל שעון שתפקידו יהיה להפעיל שעון אחר, והוא אשר אחרי זמן מה יפעיל את מנגנון החליבה. באופן זה השעון הראשון אין לו כל קשר עם הפעלת החשמל, על כן ודאי יש לראות זאת רק כ"גרם מלאכה" שלא אסרה התורה במלאכת שבת...". רוב משקי החלב הדתיים בארץ קיבלו היתר והם חולבים את פרותיהם בשבת ובחגים תוך שימוש במכונת חליבה הבנויה על עקרונות אלו. ועל כן גם אתה יכול להשתמש במכונה זו.

(על פי עמוד הימיני סימן כה)

שאלה מספר 6:

אני חבר כנסת מטעם המפד"ל (כיום הבית היהודי...)

אנחנו מנסים כבר זמן מה להביא את הכנסת לחוקק את "חוק השבת" שמשמעותו שלא יהיה חילול שבת בפרהסיה. אדם פרטי יעשה כרצונו אך המדינה ומוסדותיה ישמרו שבת. לא תהיה תחבורה ציבורית, לא יפתחו עסקים וכדומה. הצלחנו לשכנע חברי כנסת רבים לתמוך בחוק אבל עם פשרה מסוימת - בחיפה תפעל התחבורה הציבורית כרגיל.

אם נצביע בעד החוק, המשמעות תהיה שנתנו יד לחילול שבת גם אם זה רק בחיפה. האם אנחנו רשאים לתמוך בחוק המאשר חילול שבת? עבירה מדאורייתא?

לפעמים אני מקנא בבן דודי שהוא חבר בקונגרס האמריקאי. לו אין התעסקות בחקיקה דתית. ממש לא מעסיק אותו אם בארצות הברית ישמרו שבת בפרהסיה או לא...

תשובה:

הבאת החוק לכנסת והצבעה עבורו, וודאי לא תהא מלווה על ידי חברי הכנסת הדתיים בעידוד לעוברי העבירה, אלא אדרבה בהסתייגות ובהבעת כאב... לעומת זאת, נביא בחשבון כמה חילול ה' יתמעט על ידי חוק זה... יש בו מכל מקום תקנת מה... (לפיכך) נגיע למסקנה כי קבלת חוק השבת בצורתו המקוטעת יהא בה הישג גדול ליהדות הדתית בארץ.

(עמוד הימיני, סימן י-יא)

שאלה מספר 7:

השנה היא תש"א (1941). אני חקלאי המתפרנס מגידול ירקות ומטעי פרי. אני מתפרנס ומתקיים בדוחק. למרות הקושי אני שמח על הזכות לחיות בארץ ישראל ולעבד את אדמתה.

בשנה הבאה מגיעה שנת השמיטה ואני מאד רוצה לשמור שמיטה כהלכתה. סוף סוף אחרי אלפיים שנה חזרנו לארץ הקודש, ויש לי באופן אישי הזדמנות לחדש את המצווה. אבל...

איך אוכל? עלי לפרנס את משפחתי. חמישה פיות מחכים לאוכל שאוציא מן האדמה. ואם לא אעבד את האדמה שנה שלמה, מה נאכל? אני חושש לחיי משפחתי.

מה אעשה?

תשובה:

אכן עניין לא פשוט הוא.

לפי המקובל בידינו על פי דעת רוב גדולי האחרונים, פסק ההלכה הוא כרבי, ששמיטה בזמן הזה מדרבנן... כבר מראשית ההתיישבות במאת השנים האחרונות עמדה בעיית השמיטה בפני היישוב הצעיר כמשהו שאין הציבור יכול לעמוד בו, אין בדורות האחרונים אותו כוח עמידה והסתפקות שציינו את דורות הקדמונים, והייתה סכנה של ביטול היישוב בעודו בראשית התפתחותו.

אז צץ רעיון השימוש בהיתר המכירה (היתר המכירה - שבו מוכרים את הקרקע לגוי ואז מותר לעבד אותה על פי כללים הלכתיים מיוחדים), הבנוי

על ההנחה שבשביעית בזמן הזה, מדבריהם (מדרבנן), מועילה המכירה להפקיע מקדושת שביעית... מכל מקום הוסכם הדבר ונתפשט ברוב רובו של היישוב, מתוך אותה הרגשה ששעת דחק זו שהיישוב נתון בה, מתירה ומכריחה השימוש בהיתר...

אולם גם כאן עצם השימוש בהיתר... מבלי שנעקרה ח"ו המצווה מעיקרא, זה... משמש לנו "זכר לשמיטה" מאין כמוהו! תמיד נזכרים אנו שרק הוראת שעה, שרק דוחק החיים הוא שמזיק אותנו לזה, וממילא חיה בקרבנו תמיד ההרגשה, כי עדיין אין אנו שלמים במצווה זו, תמיד העיניים נשואות לזמן שבו יוכלו לוותר על השימוש בהיתר זה... ויוכלו לקיים המצווה ככתבה וכרוחה...

אז לא יסתכלו על השביעית כסיוט וכהטרדה, אז ישאפו לשנה זאת לא פחות ממה ששואפים למנוחת השבת בימי השבוע, אז תשוב גם שמיטת הכספים למלא את התפקיד אשר נועד לה, או אז גם נזכה לביאת גואל צדק, לקיבוץ גלויות והחזרת היובל ושמיטות מן התורה".

(השמיטה במהלך הדורות, מתוך "בצאת שנה", היכל שלמה, תש"ך)

בקיצ' תש"ח, חודשים ספורים לאחר קום המדינה, ישבו בבית הרב בכפר הרא"ה קבוצת רבנים צעירים, והקימו יחד את "חבר הרבנים של הפועל המזרחי". מטרתם הייתה חיזוק השפעת התורה, על דמותה של המדינה אשר עתה קמה. הרב הציע נוסח תפילה מיוחד, הכולל אמירת הלל, ליום העצמאות, שאותו הנהיג לומר בשמחה ובהודאה לקב"ה על כך שיש לעם ישראל מדינה. הוא כתב וערך את ביטאון "התורה והמדינה", שבו התייחסות לעניינים העוסקים בסמכות הכנסת והממשלה, פעילות המשטרה בשבת ועוד. מאוחר יותר כונסו המאמרים בספרו "עמוד הימיני".

עם השנים יצא שמעו של הרב למרחוק, והוא נבחר למועצת הרבנות הראשית, שבה כיהן כמעט ברציפות משנת תשי"ג עד שנת תשנ"ג.

שאלה מספר 8:

שלום כבוד הרב. בבית הספר שבו אני לומד מתחילים להתארגן למסע לפולין. ביקשו שהתלמידים המעוניינים להשתתף במסע ירשמו עד סוף השבוע. אני מתלבט. חינוכו אותי בבית שלא יוצאים מהארץ לחוץ לארץ. האם מותר או אסור? אולי אם אצא יש בכך פגיעה באהבת הארץ? ואם כבר שאלתי אז... גם האם נסיעה בשביל הכסף מותרת? לטייל, לראות עולם? החבר'ה יוצאים בקיץ... ואני למדתי ברמב"ם: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אישה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה." (הלכות מלכים ה, ט)

אז מה הרב מציע לי לעשות?

תשובה:

שאלה טובה שאלת.

"והנה נידון דשאלתנו שהיציאה היא למטרות לימודיות... ובפרט לשם התרשמות ישירה מהמקומות שבהם התרחשה השואה הגדולה באבדן חלק גדול של ישראל, נראה פשוט שלא גרע מיציאה להרווחה, ואינו דומה ליוצא לשוט "כדי לשוט בעולם ולראותו" (מועד קטן יד, עא, רש"י ד"ה לשוט), ש(שם) אין לפניו אלא מטרות תענוג בעלמא."

("יציאה לחו"ל לשם מטרות לימודיות", חוות בנימין, חלק ג, עמ' תשכ"א- תשכ"ו)

ומאחר שיציאה זאת אינה פחותה מיציאה למטרות רווח כלכלי, ניתן להתיר יציאה זאת מהארץ לחו"ל.

לגבי שאלתך השנייה. כיום, קל יותר לצאת לחו"ל, הטיסות זמינות ושכיחות, ועל כן החשש שאדם יצא לחוץ לארץ ולא יחזור, פחת מאוד. התוספות כותב (עבודה זרה יג, עא ד"ה ללמוד), שדברי הגמרא שם שמותר לצאת לחוץ לארץ על מנת ללמוד תורה, זה בתנאי שבדעתו לחזור לארץ ישראל, אבל אם אין בדעתו לחזור, אסור. ולכן מסקנתי היא:

"יציאה לחוץ לארץ לכל מטרות שהיא שלא על מנת לחזור לארץ אסורה. אולם אם כוונתו לחזור, הרי היא מותרת לכל צורך ואפילו לצורך הרשות. אולם שלא לצורך כלל, אסור. וכל זה בישראל. וכהן אסור לו לצאת לסחורה, אבל למנוע הפסד כגון להציל מידי הגויים על ידי שידון איתם ויערער עליהם, מותר." ("מתי מותרת יציאה לחוץ לארץ", ארץ חמדה, ירושלים תשמ"ב, עמ' מז-מט)